

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของหัวหน้าครัวเรือนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนในตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิดต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแสดงตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ขององค์กรรัฐในการจัดการปัญหาชุมชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากการเห็นความสำคัญของคนในชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง (นรินทร์ชัย พัฒนาวงศา, 2543) ทำให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริงของตน ได้ใช้ความสามารถในรูปของความคิด การตัดสินใจ และการกระทำอย่างเต็มที่ และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของภาพในการแก้ปัญหาของตน ซึ่งช่วยให้เกิดการพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2534) โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ กลไกการพัฒนาจากรัฐสู่ชุมชน โดยมีบทบาทหลักในการพัฒนา เป้าหมายของการพัฒนา คือ การพัฒนาขีดความสามารถเพื่อพึ่งพาตนเอง ไม่ใช่การพึ่งพารัฐหรือองค์กรภายนอก และกระบวนการพัฒนาที่ยืดหยุ่นกว่าแบบบนสู่ล่าง (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีหลายระดับและมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ ตามที่นักวิชาการได้อธิบายไว้ ดังนี้

โรจนจักรีย์ ค่านสวัสดิ์ (2541) กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 6 ระดับ ดังนี้ คือ

1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยการติดตามข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ
2. การเสนอข้อมูลความคิดเห็น โดยการให้ข้อมูลความคิดเห็นผ่านสื่อต่าง ๆ ผ่านตัวแทน

ผ่านแบบสอบถามและสัมภาษณ์

3. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยการติดตาม รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิดและเสนอข้อมูล แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นผ่านจดหมายข่าว ที่ประชุม หรือคณะทำงาน

4. การเจรจาต่อรองโดยการติดตาม รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด เสนอข้อมูลความคิดเห็น จัดสรรประโยชน์และผลักดันข้อเสนอที่เลือกผ่านคนกลาง ที่ประชุม หรือคณะทำงานเพื่อให้แต่ละฝ่ายได้รับประโยชน์ที่สามารถรับได้

5. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในบางขั้นตอนโดยการติดตาม รับรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน คิดเสนอข้อมูลความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในบางขั้นตอนของขบวนการวางแผน การจัดการผ่านที่ประชุมหรือคณะทำงานระดับนโยบาย การตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย

6. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ โดยการดำเนินโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งผ่านขั้นตอนที่ได้ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุประโยชน์ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2542) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมโดยสรุปไว้ 3 ระดับ คือ ระดับแรกเป็นการมีส่วนร่วมโดยการให้อย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นมา คือ การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เพื่อทำงานร่วมกัน และระดับสูงที่สุด คือ การที่ประชาชนตระหนักแน่ชัดว่าตนเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของตนเอง

Cohen and Uphoff (1980) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ ประกอบไปด้วย การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ ประกอบไปด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ประกอบไปด้วย ผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980) ใกล้เคียงกับ ไพรัตน์ เตะระรินทร์ (2527) ที่กล่าวถึงขบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งมีอยู่ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน (ร่วมดำเนินการ)
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามผล

ในส่วนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน นั้น กอบกุล ราชะนาคร (2544) ได้อธิบายว่า ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ 3 ระดับคือ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมในการบังคับใช้กฎหมาย

สรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาในชุมชน อาจแบ่งได้เป็น 4 ระดับสำคัญ ๆ คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินหรือติดตามผล

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญบางประการ พอสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม เช่น ชนชั้นทางสังคม วรรณะ ศาสนาและแหล่งกำเนิด อาชีพรายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ใน โครงการ รวมทั้งพื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน (Cohen and Uphoff, 1980)
2. ระบบการเมืองถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย และการขาดกลไกที่มีประสิทธิภาพในการแจกแจงทรัพยากร (ปรัชญา เวสารัชช, 2538)
3. การดำเนินงานของภาครัฐเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเกิดจากการครอบงำโดยรัฐบาลและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะที่เรียกว่าการพัฒนาที่จัดการให้แก่ประชาชน ถึงแม้รัฐบาลจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมนั้นเป็น ไปเพื่อสนับสนุนและเป็น ผู้ยินยอมตามที่รัฐบาลกำหนด (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543)

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (2541) ได้เสนอถึงแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสังคมในการจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการเร่งดำเนินการไว้ดังนี้ คือ

1. ขยายการใช้กองทุนสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนประชาสังคมท้องถิ่นทำโครงการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับท้องถิ่น
2. ส่งเสริมการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิชาการและเทคนิคแก่ประชาสังคมที่ต้องการความช่วยเหลือ โดยทางกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมอาจจัดทำทำเนียบ และเครือข่ายนักวิชาการสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นที่สนับสนุนงานอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

3. เผยแพร่เอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานด้านอนุรักษ์ขององค์กรและประชาสังคมท้องถิ่นเปิดเวทีชาวบ้านให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างประชาสังคมต่าง ๆ ทั้งประชาสังคมเมืองและชนบท

4. สร้างระบบข้อมูลองค์กรเอกชนอิสระสามารถเข้าถึงสารสนเทศด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐได้ตลอดเวลาในเวปไซด์ (Website) เช่นตัวอย่างแบบพิมพ์เขียวของวิธีการบำบัดต่าง ๆ วิธีการประเมินคุณภาพน้ำอย่างง่าย

5. เร่งรัดเตรียมมองค์กรของรัฐในระดับท้องถิ่นในระดับปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโดยการฝึกอบรมร่วมกับผู้นำธรรมชาติและองค์กรเอกชนอิสระในท้องถิ่นให้ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2545-2549 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544) ได้เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการพัฒนาทั่วโลก และกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ตามแนวทางดังนี้

1. ปรับปรุงกฎหมายเพื่อสนับสนุนท้องถิ่นและประชาชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติรับรองสิทธิชุมชนและให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ตลอดจนปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้ที่ดินและการขยายตัวของเมืองให้สอดคล้องสัมพันธ์กันทั้งระบบ

2. เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานและการทำงานร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมให้ความรู้แก่แกนนำชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างกระบวนการเรียนรู้และริเริ่มในชุมชนพัฒนาระบบรวบรวมและจัดทำข้อมูลระดับท้องถิ่นให้สอดคล้องกันรวมทั้งให้มีเวทีประชาคมเพื่อรับฟังการแสดงความคิดเห็น สร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมคิดร่วมทำพร้อมกับเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและแนวคิดอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมนั้น มีองค์ประกอบหลักอยู่ 4 ประการ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ปฏิบัติการ แบ่งปันผลประโยชน์ การติดตามและประเมินผล โดยที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียย่อมมีการรวมกลุ่มกันทั้งด้านแรงงาน เวลา กำลังทรัพย์ โอกาส ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และความพึงพอใจ

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.2.1 การจำแนกประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การแบ่งประเภทปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2547) ได้จำแนกปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองและชุมชนที่มักจะพบเห็นโดยทั่วไปไว้ดังนี้ คือ

1. ปัญหาชุมชนแออัดในสภาพสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมขาดสาธารณูปโภครองรับ
2. ปัญหาอาคารพาณิชย์ ร้านค้า และที่อยู่อาศัยรुकล้ำทางสาธารณะ เส้นทางสัญจร เขตโบราณสถาน พื้นที่ชายหาด ห้วย หนอง คลอง บึง พื้นที่สาธารณะอื่น ๆ
3. ปัญหาอุตสาหกรรมที่สร้างมลพิษซึ่งตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนเมือง
4. ปัญหาจราจรติดขัด
5. ปัญหาน้ำท่วมขังในเมือง เขตพื้นที่ชุมชนและในเขตบ้านจัดสรรที่ไปสร้างในทางน้ำหลาก
6. ขาดพื้นที่สีเขียว พื้นที่เปิดโล่งสำหรับการพักผ่อนนันทนาการ
7. ปัญหามลพิษจากป้าย สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ ร้านค้าและอาคารที่มีสถาปัตยกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของเมือง ทำให้ความสวยงามของทัศนียภาพทางธรรมชาติและโบราณสถานลดลง
8. ขาดชุมชนสัมพันธ์ ขาดความรู้สึกร่วมและความภาคภูมิใจของการเป็นชุมชนเดียวกัน

ปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนดังกล่าว ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างน้อยสองประการ กล่าวคือ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหลอ (Resource Depletion) เนื่องจากมีความต้องการใช้ทรัพยากรมากขึ้นและมีการใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติแบบที่ใช้แล้วหมดไป เช่น แร่ธาตุ น้ำมัน เชื้อเพลิง ทำให้เกิดความขาดแคลน หายาก ราคาแพงท้ายที่สุดอาจก่อให้เกิดสงครามแย่งชิงทรัพยากรจนส่งผลกระทบต่อประชาชน นอกนั้นยังทำให้เกิดมลภาวะ (Pollution) เมื่อประชาชนในชุมชนและโรงงานอุตสาหกรรมมีการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ ของเสียที่ถูกขับถ่ายออกมาสู่สิ่งแวดล้อม เช่น น้ำเสีย ก้นพิช ฝุ่นละออง สารเคมี สารพิษ ขยะอันตราย น้ำมันหล่อลื่นที่ใช้แล้ว เป็นต้น

สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนข้างต้น มักมีสาเหตุจากมนุษย์ อุดม คุจศรีวัชร (2543) กล่าวถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ไว้ ดังนี้

1. การเพิ่มของประชากร (Population growth) ที่ไม่สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและบริการขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะในชุมชนเมืองซึ่งมีการขยายตัวของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐไม่สามารถจัดหาบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตให้เพียงพอต่อความต้องการ ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมา เช่น การบุกรุกพื้นที่สาธารณะหรือเขตป่าไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย การใช้พลังงานไฟฟ้าอย่างสิ้นเปลือง การจัดสัตว์น้ำในประมงมากเกินไป เป็นต้น

2. การขยายตัวด้านเศรษฐกิจ (Economic Growth) ทำให้มาตรฐานในการดำรงชีวิตของประชากรสูงตามไปด้วย มีการบริโภคทรัพยากรจนเกินความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต โดยเฉพาะประชาชนในเขตชุมชนเมืองนอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดส่งผลให้การทำเกษตรกรรมของมนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลง จากเดิมซึ่งเคยทำเกษตรกรรมแบบหลากหลายมาเป็นเกษตรกรรมแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นปลูกข้าวอย่างเดียวปลูกอ้อยอย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียว อีกทั้งมีการทำลายป่าไม้เพื่อการเพาะปลูกและการใช้สารเคมีฆ่าแมลงเพื่อเพิ่มผลผลิต ทำให้ระบบนิเวศถูกกระทบ กระเทือนและเสียสมดุล

3. ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Science and Technological Progress) เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้วิธีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้ง่ายขึ้นและเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากทำให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย สะดวกต่อการใช้งานมีประสิทธิภาพในการใช้งานสูง เช่น เครื่องมือจับสัตว์น้ำทันสมัย เลื่อยยนต์สำหรับตัดต้นไม้ อากาศล้าสัตว์ที่ร้ายแรง เป็นต้น การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้นับว่าเป็นผลดีทางเศรษฐกิจ แต่ส่งผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมและการคงอยู่ของระบบนิเวศอย่างมาก

4. การขาดนโยบายการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ชัดเจนและเหมาะสม เนื่องจากมีการใช้การจัดการแบบแยกส่วน (Sectoral Approach) คือหน่วยงานราชการต่าง ๆ ต่างปฏิบัติภารกิจของตน โดยไม่มีการประสานงานแผนงานและงบประมาณตามผังเมืองรวม รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการมีจำกัด ส่วนใหญ่มีแต่มาตรการกำกับและสั่งการ (Command and Control) ตลอดจนขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนด้านการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

5. ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หลายครั้งสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปเพราะความไม่รู้ของประชาชนในชุมชน ถึงสาเหตุและผลกระทบของปัญหา เนื่องจากขาดข้อมูล ความเข้าใจที่ถูกต้องและขาดจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การวางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย การเผาไหม้และขยะแห้ง การทิ้งขยะอันตรายในย่านชุมชน การบุกรุกโบราณสถาน การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำ เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ จะนำแนวคิดการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2547) มาใช้เป็นกรอบในการจัดกลุ่มปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนใกล้เขตนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ โดยพิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวด้วย

2.2.2 การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ชุมชนคือกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มที่มารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับเดียวกัน มีการพบปะสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกันมีผลประโยชน์คล้าย ๆ กัน และมีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น ภาษาพูดขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมร่วมกัน ฉะนั้นชุมชนจึงประกอบด้วยคน ความสนใจร่วมกัน อาณาบริเวณ การปฏิบัติต่อกันและความสัมพันธ์ของสมาชิก (จิระพรรณ กาญจนจิตรา, 2530) เช่นเดียวกับที่ Hillery (อ้างใน โกมล แพรกทอง, 2537) นักสังคมศาสตร์ที่นิยามชุมชนออกเป็น 3 ประการ คือ ชุมชนต้องมีที่ตั้ง มีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม และมีความสัมพันธ์ร่วมกัน

คาร์ณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2544) กล่าวถึงความหมายของชุมชนว่าหมายถึงสถานที่ซึ่งคนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนทำมาหากินเลี้ยงดูบุตรหลานและกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ในชีวิตซึ่งชุมชนจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Areas) โดยทั่วไปแล้วชุมชนมักจะเกิดขึ้นในที่ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและมีเส้นทางคมนาคมผ่าน ในขณะที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในชุมชนมนุษย์ก็จะปรับและคัดแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชนตามความต้องการของตนตามกฎหมาย ค่านิยมและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

2. การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Interaction) ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่งซึ่งประกอบด้วยระบบย่อย ๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นอื่น ได้แก่ การทำให้สมาชิกของสังคมได้เรียนรู้ระเบียบของสังคม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดจนการผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังเป็นโครงข่ายของการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม การติดต่อสัมพันธ์กันเกิดขึ้นระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ และสถาบันต่าง ๆ

3. ความผูกพันร่วมกัน (Common Ties) ความรู้สึกที่ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเป็นความผูกพันร่วมกันของคนที่อยู่อาศัยในชุมชนนั้น การที่คนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นคนถิ่นนั้นถิ่นนี้ ทำให้เขาเกิดความรู้สึกมั่นคงเพราะมีที่ยึดเหนี่ยว ความรู้สึกนี้เรียกว่า Community Sentiment ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ของสังคมและเป้าหมายร่วมกัน

เกษม จันทรแก้ว (2540) ได้ให้ความหมายของการจัดการว่า หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีลักษณะและรูปแบบที่ไม่ทำให้เกิดผลเสียหรือทำให้ประสิทธิภาพของสิ่งที่จะถูกดำเนินการด้อยลงไป นั่นคือการดำเนินการที่เป็นไปด้วยความรอบคอบมีวิสัยทัศน์ที่ดี เสมือนเป็นการดำเนินการอย่างสุขุมละเอียดอ่อนและเป็นไปตามวิธีการอนุรักษ์ทั้ง 8 วิธีคือการใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การรวม และการแบ่งเขตซึ่งแต่ละวิธีจะมีแนวปฏิบัติในการดำเนินการทั้งสิ้น

ส่วนการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นการประยุกต์วิธีการอนุรักษ์มาดำเนินการ มีลักษณะและรูปแบบเฉพาะเพื่อนำไปสู่การรักษาประสิทธิภาพให้เกิดขึ้น แต่หากพิจารณาตามความหมายนี้ จะแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่มีความยึดมั่นในเทคโนโลยีและความสามารถด้านการจัดการของมนุษย์ (Technocentrism) โดยผ่านความรู้ความสามารถของผู้เชี่ยวชาญหรือการจัดการนิยม (Managerialism) และยังมีความเชื่อว่ามนุษย์และธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยมนุษย์มีความสามารถที่จะดูแลทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง (O’Riordan, 1981 อ้างใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2541)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน

พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 ให้ความหมายของขยะมูลฝอย (Waste) ว่า หมายถึง สิ่งของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิตและอุปโภคซึ่งเสื่อมสภาพจนใช้การไม่ได้หรือไม่ต้องการใช้แล้ว บางชนิดเป็นของแข็งหรือกากของเสีย (Solid Waste) มีผลเสียต่อสุขภาพทางกายและจิตใจเนื่องจากความสกปรก เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคทำให้เกิดมลพิษและทัศนะอุจาด ส่วนมลพิษที่เกิดจากขยะมูลฝอย (Waste Pollution) หมายถึง สภาวะแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมอันเนื่องมาจากขยะมูลฝอย เช่น การทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำและการเกิดกลิ่นเหม็นจากกองขยะ (ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับขยะมูลฝอย, <http://www.environment.in.th/kids/evdb/waste/waste01.html>, 2548)

การแบ่งประเภทของขยะมูลฝอย มีการแบ่งตามเกณฑ์ ดังนี้
 สรณุกรมไทยฉบับเยาวชน ฉบับ 15 (2548) แบ่งประเภทขยะมูลฝอยตามลักษณะส่วนประกอบได้เป็น 10 ประเภท ได้แก่

1. พืชผลไม้ และเศษอาหาร ได้แก่ เศษผัก เศษผลไม้ เศษอาหารที่เหลือจากการปรุงอาหาร และเหลือจากการบริโภค เช่น ข้าวสุก เปลือกผลไม้ เนื้อสัตว์ ฯลฯ

2. กระดาษ ได้แก่ วัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากเยื่อกระดาษ เช่น กระดาษหนังสือพิมพ์ ใบปลิว ถุงกระดาษ กล่องกระดาษ ฯลฯ
3. พลาสติก ได้แก่ วัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากพลาสติก เช่น ถุงพลาสติก ภาชนะพลาสติกของเล่นเด็ก ผลิตภัณฑ์ไฟเบอร์กลาส ฯลฯ
4. ผ้า ได้แก่ สิ่งทอต่าง ๆ ที่ทำมาจากเส้นใยธรรมชาติและใยสังเคราะห์ เช่น ผ้าย ลินิน ขนสัตว์ ผ้าไนลอน ได้แก่ เศษผ้า ผ้าเช็ดมือ ถุงเท้า ผ้าขี้ริ้ว ฯลฯ
5. แก้ว ได้แก่ วัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำจากแก้ว เช่น เศษกระจก ขวด หลอดไฟ เครื่องแก้ว ฯลฯ
6. ไม้ ได้แก่ วัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากไม้ ไม้ไผ่ ฟาง หญ้า เศษไม้ เช่น กล่องไม้ เก้าอี้ โต๊ะ เฟอร์นิเจอร์ เครื่องเรือน ฯลฯ
7. โลหะ ได้แก่ วัสดุหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำจากโลหะ เช่น กระจัง ตะปู ลวด ภาชนะที่ทำจากโลหะต่าง ๆ ฯลฯ
8. หิน กระจัง กระจุก และเปลือกหอย ได้แก่ เศษหิน เปลือกหอย เศษกระดูกสัตว์ เช่น ก้างปลา เครื่องปั้นดินเผา เปลือกหอย กุ้ง ปู เครื่องเคลือบ ฯลฯ
9. ยางและหนัง ได้แก่ วัสดุและผลิตภัณฑ์ที่ทำจากยางและหนัง เช่น รองเท้า กระเป๋า ลูกบอล ฯลฯ
10. วัสดุอื่น ๆ ได้แก่ วัสดุไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น

จําริญ ยาสุมุร (2535) จําแนกตามลักษณะของขยะได้ 2 ชนิด ได้แก่

1. ขยะเปียกหรือขยะสด (Garbage) มีความชื้นปนอยู่มากกว่าร้อยละ 50 จึงติดไฟได้ยาก ส่วนใหญ่ได้แก่ เศษอาหาร เศษเนื้อ เศษผัก และผักผลไม้จากบ้านเรือน ร้านจำหน่ายอาหารและตลาดสด รวมทั้งซากพืชและสัตว์ที่ยังไม่เน่าเปื่อย ขยะประเภทนี้จะทำให้เกิดกลิ่นเหม็น เนื่องจากแบคทีเรียย่อยสลายอินทรีย์สาร นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคโดยติดไปกับแมลง หนู และสัตว์อื่นที่มากดมหรือกินเป็นอาหาร

2. ขยะแห้ง (Rubbish) คือ สิ่งเหลือใช้ที่มีความชื้นอยู่น้อยจึงไม่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น จําแนกได้ 2 ชนิด คือ ขยะที่เป็นเชื้อเพลิง เป็นพวกที่ติดไฟได้ เช่น เศษผ้า เศษกระดาษ หญ้า ใบไม้ กิ่งไม้แห้ง และขยะที่ไม่เป็นเชื้อเพลิง ได้แก่ เศษโลหะ เศษแก้ว และเศษก้อนอิฐ

ส่วนการแบ่งประเภทของขยะตามลักษณะทางกายภาพ และแหล่งกำเนิดขยะ แบ่งได้ 8 ประเภท ดังนี้ (ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับขยะมูลฝอย, <http://www.environnet.in.th/kids/evdb/waste/waste01.html>, 2548)

1. เศษอาหาร (Food Waste หรือ Garbage) ได้แก่ เศษผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ที่เหลือทิ้งจากการเตรียมอาหาร การปรุงอาหารและการบริโภค ลักษณะสมบัติที่สำคัญของมูลฝอย คือ จะย่อยสลายและเน่าเปื่อยได้เร็วมาก โดยเฉพาะเมื่ออากาศร้อน การเน่าเปื่อยจะทำให้เกิดกลิ่นเหม็นขึ้น ได้แก่ ตลาด ที่อยู่อาศัย ภัตตาคาร โรงพยาบาล โรงอาหาร
2. มูลฝอยแห้ง (Rubbish) ได้แก่ มูลฝอยจากอาคารบ้านเรือนและที่อื่นๆ ที่แยกเศษอาหารและมูลฝอยที่เน่าเปื่อยได้ง่ายออกแล้ว มูลฝอยชนิดนี้จะประกอบด้วยวัสดุทั้งที่เผาไหม้ได้และเผาไหม้ไม่ได้ วัสดุที่เผาไหม้ได้ เช่น กระดาษ พลาสติก เศษผัก ขาง หนังสือ เศษไม้ และกิ่งไม้ ส่วนวัสดุที่เผาไหม้ไม่ได้ เช่น แก้ว กระจก กระจกบรจุอาหาร ภาชนะอะลูมิเนียม เหล็ก โลหะ และฝุ่นละออง
3. ขี้เถ้าและสารตกค้าง (Ash and Residuals) ได้แก่ วัสดุที่หลงเหลืออยู่จากการเผาไหม้ของหิน ไม้ถ่าน หรือมูลฝอยที่เผาได้
4. มูลฝอยจากการทำลายตึกและการก่อสร้าง (Demolition and Construction Waste) จัดได้ว่าเป็นมูลฝอยแห้งประเภทหนึ่งประกอบด้วยฝุ่น หิน คอนกรีต อิฐ ปูน ไม้ โลหะต่างๆ อุปกรณ์ในการต่อท่อ น้ำ และสายไฟ ฯลฯ
5. มูลฝอยพิเศษ (Special Waste) ได้แก่ มูลฝอยที่ได้จากการกวาดถนนจากถังมูลฝอยริมถนนที่ผู้คนเดินผ่านไปมาทิ้งไว้ สัตว์ที่ตายแล้ว และรถที่หมดสภาพใช้วิ่งไม่ได้แล้ว
6. มูลฝอยจากการประปาและโรงกำจัดน้ำเสีย (Treatment Plant Waste) ได้แก่ กากตะกอนที่ทิ้งออกจากระบบประปาและระบบกำจัดน้ำเสียมีลักษณะเป็นโคลนตะกอน
7. มูลฝอยจากเกษตรกรรม (Agricultural Waste) เช่น การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยวพืช ผัก ผลไม้ การเลี้ยงสัตว์ การรีดนมวัว และการฆ่าสัตว์ ในปัจจุบันมูลฝอยจากเกษตรกรรมมักอยู่ในความรับผิดชอบของเจ้าของกิจกรรมเองไม่ขึ้นกับหน่วยงานของทางราชการที่รับผิดชอบ เช่น เทศบาลฯ
8. สารพิษ (Hazardous Waste) ได้แก่ สารใด ๆ ที่จะเป็นโทษต่อชีวิตมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งแบบเฉียบพลันและแบบระยะยาว สารเหล่านี้ถูกพบในหลายรูปแบบ เช่น สารเคมีอันตราย วัตถุระเบิด สารไวไฟ หรือสารกัมมันตรังสี

และผลกระทบจากขยะที่มีต่อสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปแบ่งเป็น 8 ประการ ได้แก่

1. ทำให้เกิดทัศนยะจาด คือ แลดูสกปรก ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงและผู้พบเห็น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
 2. เป็นแหล่งเพาะและแพร่เชื้อโรค โดยเฉพาะขยะติดเชื้อจากสถานพยาบาลและขยะเปียกที่แบคทีเรียทำหน้าที่ย่อยสลาย เชื้อโรคตามขยะจะแพร่ไปกับน้ำ แมลง หนู และสุนัขที่มาดมหรือคุ้ยเขี่ย เช่น เชื้อที่ทำให้เกิดโรคอหิวาต์ ไทฟอยด์และโรคบิด
 3. ทำให้ดินเสื่อมและเกิดมลพิษ เพราะจะทำให้พื้นดินสกปรก ดินมีสภาพเป็นเกลือ ต่างกรด หรือมีสารพิษที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในดิน ตลอดจนทำให้สมบัติทางกายภาพของดินเปลี่ยนแปลงไป เช่น โขดเค็มทำให้เนื้อดินแตกกร่วน
 4. ทำลายแหล่งน้ำ โดยขยะที่ตกในแหล่งน้ำลำคลองและท่อระบายน้ำจะทำให้แหล่งน้ำตื้นเขิน การไหลของน้ำไม่สะดวกจึงเกิดสภาวะน้ำท่วมได้ง่าย นอกจากนี้ยังทำให้เกิดมลพิษทางน้ำในลักษณะต่าง ๆ เช่น ทำให้น้ำเน่า น้ำเป็นพิษ น้ำที่มีเชื้อโรคและน้ำที่มีคราบน้ำมันซึ่งไม่เหมาะกับการใช้อุปโภคบริโภค สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการปรับปรุงคุณภาพเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะพืชและสัตว์น้ำ
 5. ทำให้เกิดมลพิษทางอากาศ เพราะการเผาขยะทำให้เกิดควันและจี๊เถ้า การหมักหมมและเน่าสลายของขยะ จะก่อให้เกิดก๊าซพิษและกลิ่นเหม็น
 6. ก่อความรำคาญและบั่นทอนสุขภาพของมนุษย์ เป็นผลจากการเกิดทัศนยะจาด ก๊าซพิษ กลิ่นเหม็น เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค ตลอดจนการเกิดมลพิษทางน้ำและอากาศ
 7. ทำให้เกิดอัคคีภัย เนื่องจากขยะหลายชนิดติดไฟได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อแห้ง
 8. สร้างปัญหาในการจัดการ เช่น ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรวบรวมและกำจัด
- แนวทางการลดและใช้ประโยชน์ขยะในชุมชน สามารถปฏิบัติได้ตามขั้นตอน ลดใช้ซ้ำ และรีไซเคิล (Reduce-Reuse-Recycle) โคนเริ่มที่การคัดแยกขยะก่อนทิ้ง และจัดให้เกิดกระบวนการนำกลับไปแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ การทิ้งขยะรวมกันจะทำให้การปนเปื้อนสกปรก ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้ใหม่หรือได้แต่คุณภาพต่ำ และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำมาสะอาดค่อนข้างสูง โดยทั่วไปแล้วสาเหตุที่ทำให้การดำเนินการลดและใช้ประโยชน์ของเสียในปัจจุบันไม่มีประสิทธิภาพมีดังนี้
1. การคัดแยกขยะก่อนทิ้งยังไม่เป็นระบบทำให้เกิดการปนเปื้อนไม่สามารถแยกวัสดุกลับมาใช้ใหม่หรือได้คุณภาพต่ำ

2. การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชน/ ผู้บริโภค คัดแยกขยะไม่เพียงพอ และไม่ต่อเนื่อง
3. คิวเรือน/ สถาบันการศึกษา/ ห้างสรรพสินค้า/ สถานที่ต่าง ๆ ยังไม่ให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะอย่างเต็มที่
4. ไม่มีการเก็บรวบรวมขยะรีไซเคิลอย่างจริงจัง และไม่มีสถานที่คัดแยกและแปรสภาพวัสดุเหลือใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม
5. ขาดความต่อเนื่องและการประสานงาน ในการดำเนินงานขององค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน เนื่องจากขาดองค์กรหลักที่รับผิดชอบในการดำเนินการเรื่องนี้โดยตรงทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น
6. ไม่มีกฎ/ ระเบียบที่จะรองรับการดำเนินงาน ตั้งแต่ขั้นตอนการคัดแยก การกักเก็บ การเก็บ รวบรวม การเรียกคืน การมัดจำ การขนส่ง รวมทั้งการนำของเสียกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่
7. ข้อยกเว้นด้านการลงทุนทั้งภาครัฐและเอกชนหรือความไม่ชัดเจนในการร่วมทุน
8. ข้อยกเว้นด้านการวิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีการลดและใช้ประโยชน์ของเสียในประเทศที่เหมาะสมกับสภาพของปัญหาในประเทศ
9. ประชาชนยังให้ความร่วมมือน้อยและยังไม่เข้าใจในความแตกต่างของสินค้าที่แปรรูปจากวัสดุเหลือใช้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ขององค์กรรัฐในการจัดการปัญหาชุมชน

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในภาพรวมของประเทศในระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2540 - 2559) มีนโยบายในระดับชาติ คือ นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ อันเกิดจากความสำคัญริบด่วนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และความจำเป็นในการฟื้นฟู ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ นโยบายดังกล่าวยังคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญอย่างอื่นที่จะมีบทบาทเกี่ยวข้องเป็นตัวแปรในช่วง 20 ปี นี้ กล่าวคือ (1) ประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในฐานะผู้ทำการ ผู้บริโภค - อุปโภค และผู้อาศัย (2) เทคโนโลยี ซึ่งจะนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งการผลิต การสื่อสาร การคมนาคม (3) บทบาทขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในทุกๆ ระดับ ซึ่งจะมีส่วนในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเฝ้าระวังและการสร้างจิตสำนึกของชุมชน และ(4) บทบาทขององค์กรเอกชนในการมีส่วนร่วมในหน่วยงานระดับต่าง ๆ ในงานด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเฝ้าระวังและการสร้างจิตสำนึกของประชาชน และ

การระดมกำลังอาสาสมัครงานด้านสิ่งแวดล้อมบริการ การขจัดแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

แผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. 2545 - 2549) เป็นแผนระดับชาติที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับนโยบายข้างต้น โดยมีพันธกิจที่ต้องดำเนินงานเสนอแนะไว้ ดังนี้ คือ

1. ปรับกลไกและกระบวนการบริหารจัดการ และสร้างกระบวนการเพื่อให้ภาคการเมืองเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมโดยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจัดตั้งสภาที่ปรึกษาภาคประชาชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. เสริมสร้างประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายและอนุบัญญัติที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาจัดตั้งหน่วยงานหลักเพื่อบังคับใช้กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมให้เป็นผล รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่แล้วหรือเสนอกฎหมายใหม่ที่มีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแบบองค์รวมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

3. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ ทั้งในระดับโลก ภูมิภาค และอนุภูมิภาค เพื่อให้มีการดำเนินการตามพันธกรณี รวมทั้งการแลกเปลี่ยนและการนำประสบการณ์ของประเทศที่มีสภาพคล้ายคลึงกับประเทศไทยมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานภายในประเทศ

4. พัฒนาระบบการศึกษาในทุกระดับทั้งในและนอกระบบ โรงเรียนเพื่อพัฒนาจิตความสามารถของประชาชน โดยเฉพาะเยาวชนของชาติ ให้มีความรู้ มีจิตสำนึก และทักษะในวิถีการดำรงชีวิตอย่างรู้หน้าที่และรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม

5. เสริมสร้างกระบวนการกระจายอำนาจบริหารจัดการสู่ระดับท้องถิ่น โดยยึดกลไกของแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด รวมทั้งสร้างกระบวนการประสานงานในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนให้เอื้อประโยชน์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีลำดับความสำคัญในพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาจิตความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านวิชาการ กฎหมาย และการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม

6. เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ในเรื่องของการอนุรักษ์และฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมของระบบนิเวศตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรม ตลอดจนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. พัฒนาการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยปรับรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักพื้นที่-หน้าที่-การมีส่วนร่วมอย่างบูรณาการในเชิงระบบนิเวศน์

8. เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติตามและการบังคับใช้กฎหมาย ในการควบคุมมลพิษ เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่จะผลักดันมาตรการเศรษฐศาสตร์และหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายให้เกิดผลทางปฏิบัติมากขึ้น

9. พัฒนาขีดความสามารถการจัดการมลพิษขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งด้านวิชาการและกฎหมาย โดยให้ความสำคัญกับท้องถิ่นที่กำลังประสบปัญหาหรือมีแนวโน้มว่าปัญหามลพิษจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

10. ให้มีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปทบทวนกรอบแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2545-2549 อย่างน้อย 2 ปีต่อครั้ง (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547)

2.5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมชุมชน แสดงตามลำดับ ดังนี้

จักรกฤษ พานิชกุล (2547) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนมีบทบาทความเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีการคัดเลือกและตั้งคณะกรรมการชุมชน และจัดประชุมระหว่างสมาชิก แต่บทบาทในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลยังไม่ชัดเจนนัก บทบาทของภาครัฐที่สำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การอบรมให้ความรู้หรือแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ชุมชนรับทราบ โดยเฉพาะเรื่องความรุนแรงของปัญหา สาเหตุ ผลกระทบต่อชุมชน มาตรการ กฎระเบียบข้อบังคับ และสิทธิของชุมชน และแสดงเจตนารมณ์ที่แน่วแน่และชัดเจนในการแก้ปัญหา เปิดโอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นรวมทั้งตัดสินใจแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

วุฒิพล มณฑาทอง (2547) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านร้อง อำเภองาว จังหวัดลำปาง พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนฯ ในระดับปานกลาง โดยมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันตามสถานภาพทางสังคม แต่ไม่แตกต่างกันเมื่อเปรียบเทียบตามระดับการรับรู้สิทธิ และความรู้ความเข้าใจในเรื่องความรับผิดชอบของการมีส่วนร่วมจัดทำแผนฯ และปัญหาอุปสรรคสำคัญในการมีส่วนร่วมจัดทำแผนฯ คือ ประชาชนขาดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็น มีเวลาเข้าร่วมน้อย เนื่องจากต้องประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ยังชีพ

ปรัชญา ทวีกุล (2547) ศึกษาเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนและแนวทางการจัดการ: กรณีศึกษาในพื้นที่ชุมชนเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่มีความรุนแรงเป็นอันดับต้น ๆ ได้แก่ ปัญหาการจัดการขยะ ปัญหาการจราจร และปัญหาอากาศเป็นพิษสาเหตุของปัญหาเนื่องจากการเห็นประโยชน์ส่วนตนของบุคคล ผู้รับผิดชอบไม่ใส่ใจในการแก้ปัญหา รวมทั้งมีการขาดกฎระเบียบที่รัดกุม และประชาชนไม่มีส่วนร่วม และแนวทางในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน คือ การรณรงค์เผยแพร่ความรู้ การลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน และการมีอาสาสมัครรับผิดชอบ และผู้มีความสำคัญในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชนที่สำคัญที่สุด คือ ประชาชนในชุมชน

ปองปริดา โยธา (2542) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของประชาชนต่อมาตรการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศจากการผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ : กรณีศึกษาประชาชนตำบลสบปาด อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง พบว่า ประชาชนเห็นด้วยอย่างยิ่งต่อมาตรการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศ จากการผลิตกระแสไฟฟ้าของโรงไฟฟ้าแม่เมาะ โดยเสนอให้รัฐฯ ใ้เฝ้าระวังตรวจสอบสภาพอากาศอยู่เสมอ และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความคิดเห็นของประชาชน ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และลักษณะการรับรู้ข่าวสาร

อโนชา วิบุลากร (2544) ศึกษาเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการมูลฝอยภายใต้แนวคิดประชาสังคม: กรณีศึกษา ชุมชนกำแพงเมือง เทศบาลนครลำปาง จังหวัดลำปาง พบว่าองค์ประกอบของความเป็นประชาสังคม ได้แก่ ความหลากหลายของกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมตัวกัน ความเป็นชุมชนที่ผู้คนได้แสดงความรู้สึกร่วมกัน ความเป็นพวกเดียวกัน ความเอื้ออาทร ความสนใจและเห็นประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน จิตสำนึกสาธารณะ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีเครือข่ายความร่วมมือ การติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และปัจจัยที่ทำให้เกิดประชาสังคมในการจัดการมูลฝอยของชุมชน คือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนทางวัฒนธรรม และความร่วมมือจากเทศบาลนครลำปาง รวมถึง

โครงการช่วยเหลือจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติที่ให้ความช่วยเหลือด้านทุน และการอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน

ดารารัตน์ โพธิ์รักษา (2546) ศึกษาเรื่องความร่วมมือในการจัดการของเสียของโรงงานอุตสาหกรรมมันอาลูสทอร์คนิคมสันทรายกับชุมชนที่อยู่ใกล้โรงงาน พบว่า ความร่วมมือระหว่างโรงงานกับชุมชนใกล้เคียงยังไม่เหมาะสมและยังต่ำกว่ามาตรฐาน อย่างไรก็ตาม ทั้งสองฝ่ายต้องการให้การร่วมมือในอนาคตเป็นไปได้ด้วยดี โดยเสนอแนะแนวทาง ดังนี้ คือ ส่งเสริมให้มีการประสานงานระหว่างโรงงานและชุมชน เพื่อควบคุมและป้องกันมลพิษ กำหนดมาตรการป้องกันและทำแผนฉุกเฉิน กำหนดเกณฑ์มาตรฐานและเกณฑ์ปฏิบัติในการจัดการของเสียที่เหมาะสม ตั้งแต่การเก็บขน การขนส่ง และการกำจัดเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินสภาพปัญหาาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

มาชากิ โอชิยาม่า (2538) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของชุมชนบริเวณนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ พบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนมีการแปลกแยก แบ่งกลุ่มชนชั้นอย่างชัดเจนมากขึ้น มีการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมคล้ายกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ แม้จะยังพบว่ามีความสัมพันธ์รูปแบบนี้อยู่ แต่ก็พบน้อยลง ผู้อุปถัมภ์ในชุมชนเปลี่ยนจากผู้มีอำนาจทางปกครอง มาเป็นผู้มีอำนาจทางการเงินธุรกิจแทน โดยมีเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากการเปลี่ยนแปลงบริบททางกายภาพ การตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์ การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม ทำให้มีการขายที่ดิน การพัฒนาของรัฐ การไหลเข้ามาของคนนอกชุมชน และเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต นอกจากนี้ ยังมีเงื่อนไขด้านการเปลี่ยนแปลงความสำนึกความเป็นชุมชนของคนในชุมชน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พอสรุปได้ว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชน มีทั้งปัจจัยจากตัวบุคคลในชุมชนทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การศึกษา อาชีพ การรับรู้ข่าวสาร การเข้ารับการอบรมจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ความรู้ความเข้าใจในการจัดการปัญหา รวมทั้งความรุนแรงของปัญหาในชุมชนก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชนดังกล่าว